

Insinöörimatematiikka: Fourier-analyysi

Demonstraatio 3, 7.5.2026

1. Olkoon H Heavisiden funktio. Varmista että kaava

$$\Pi(x) = H\left(x + \frac{1}{2}\right) - H\left(x - \frac{1}{2}\right)$$

pitää paikkansa. Laske tämän jälkeen kaavan kummankin puolen Fourier-muunnokset käyttämällä oikealla puolella lineaarisuutta ja aikasiirtoa. Merkitse funktion H Fourier-muunnosta $\hat{H}$:lla. Minkä lausekkeen saat näin $\hat{H}$:lle?

Mallivastaus: Kaavan todetaan oikeaksi tarkistamalla se kun $x < -\frac{1}{2}$, $x = \pm\frac{1}{2}$, $-\frac{1}{2} < x < \frac{1}{2}$, ja $x > \frac{1}{2}$. Kun esimerkiksi $-\frac{1}{2} < x < \frac{1}{2}$, on $\Pi(x) = 1$ ja myös $H\left(x + \frac{1}{2}\right) - H\left(x - \frac{1}{2}\right) = 1 - 0 = 1$.

Fourier-muunnokset laskemalla saadaan

$$\text{sinc } y = \hat{H}(y)e^{\pi iy} - \hat{H}(y)e^{-\pi iy} = \hat{H}(y) \cdot 2i \sin \pi y,$$

josta

$$\hat{H}(y) = \text{sinc } y \frac{1}{2i \sin \pi y} = \frac{1}{2\pi iy}.$$

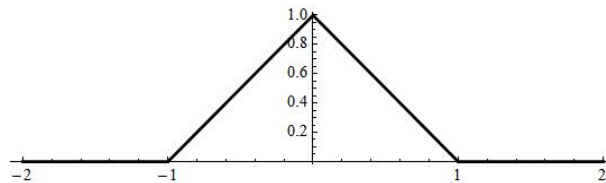
Huomautus: Näin saatu muoto on virheellinen. Virhe johtuu siitä, että Π -funktion esittäminen Heavisiden funktion avulla ja Fourier-muunnoksen laskeminen sitä kautta johtaa kahteen hajaantuvaan integraaliin. Oikea muoto on esitetty luennolla.

2. Piirrä kuvaaja kolmiopulssille

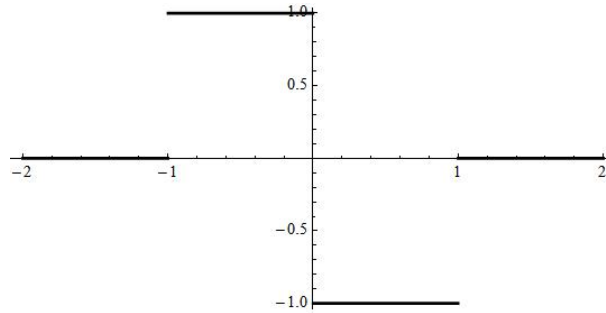
$$\Lambda(x) = \begin{cases} 0, & \text{jos } x \leq -1 \\ x + 1, & \text{jos } x \in [-1, 0] \\ -x + 1, & \text{jos } x \in [0, 1] \\ 0, & \text{jos } x \geq 1 \end{cases},$$

selvitä millaisen funktion f integraalifunktio Λ on, ja laske integrointiperiaatetta (vuoden 2019 Moniste C, esimerkki 52) käyttämällä $\mathcal{F}[\Lambda(x)](y)$. Ohje 1: Mieti ensin millainen olisi derivaattafunktio Λ :lle. Ohje 2: Funktion f esityksessä esiintyy suorakulmaisia pulsseja.

Mallivastaus: Kolmiopulssin kuvaaja on alla olevan kuvan mukainen:

Tästä derivoimalla saadaan funktio $f(x)$, joka on 0 aina kun $|x| \geq 1$, 1 kun $x \in [-1, 0]$ ja -1 , kun $x \in [0, 1]$:

Tämä funktio voidaan esittää muodossa

$$f(x) = \Pi\left(x + \frac{1}{2}\right) - \Pi\left(x - \frac{1}{2}\right)$$

ja siis

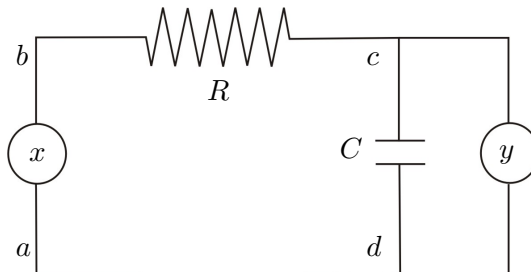
$$\Lambda(x) = \int_{-\infty}^x f(t) dt$$

Koska $\lim_{x \rightarrow \infty} f(x) = 0$, voidaan käyttää integrointiperiaatetta sen yksinkertaisessa muodossa ilman δ -funktiota ja täten (myös modulaatioperiaatetta käyttäen) saadaan

$$\begin{aligned} \mathcal{F}[\Lambda(x)](y) &= \mathcal{F}\left[\int_{-\infty}^x f(t) dt\right] = \frac{1}{2\pi iy} \mathcal{F}[f(x)](y) \\ &= \frac{1}{2\pi iy} \mathcal{F}\left[\Pi\left(x + \frac{1}{2}\right) - \Pi\left(x - \frac{1}{2}\right)\right] \\ &= \frac{1}{2\pi iy} (\text{sinc}(y)e^{i\pi y} - \text{sinc}(y)e^{-i\pi y}) \\ &= \frac{1}{\pi y} \text{sinc}(y) \frac{1}{2i} (e^{i\pi y} - e^{-i\pi y}) \\ &= \frac{1}{\pi y} \text{sinc}(y) \sin(\pi y) = \text{sinc}^2 y. \end{aligned}$$

3. Kirjoita differentiaaliyhtälö kuvan piirin syöttöjännitteen x (input) ja mitatavan jännitteen y (output) välille ja tulkitse piiri signaalia muokkaavaksi laitteeksi: jännite x olkoon syöte ja y tuloste. Selvitä millä tavalla $y(t)$:n spektri $Y(f)$ riippuu $x(t)$:n spektristä $X(f)$. Selvitä lopuksi miten $y(t)$:n amplitudispektri voidaan esittää $x(t)$:n amplitudispektrin avulla.

Ohje: Jännite y on sama kuin pisteiden c ja d välinen jännite. Merkitse piirissä $a \rightarrow b \rightarrow c \rightarrow d \rightarrow a$ kulkevaa virtaa I :llä ja käytä Kirchhoffin sääntöjä sekä sähkötekniikan perusyhtälöitä $U = RI$, $U = \frac{Q}{C}$ ja $I = C \frac{dU}{dt}$. Mittarin y kautta kulkeva virta oletetaan nolaksi (yhtälöksi pitäisi saada $x = RCy' + y$). Laske saadusta differentiaaliyhtälöstä Fourier-muunnokset ja lopuksi spektrien itseisarvot.

Mallivastaus: $x = RI + \frac{Q}{C} = RCy' + y$.

Merkitään $X(f) = \mathcal{F}[x(t)](f)$ ja $Y(f) = \mathcal{F}[y(t)](f)$, jolloin

$$X = RC \cdot 2\pi i f Y + Y = (2\pi i f RC + 1)Y$$

ja siis

$$Y = \frac{1}{2\pi i f RC + 1} X,$$

mistä

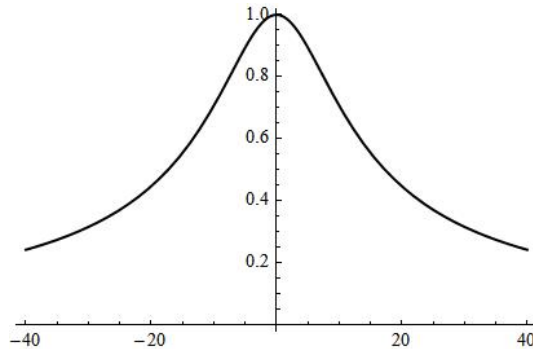
$$|Y| = \frac{1}{\sqrt{1 + (2\pi RC f)^2}} |X|.$$

Jos merkitään $f_0 = \frac{1}{2\pi RC}$, saa viimeisin yhtälö muodon

$$|Y| = \frac{1}{\sqrt{1 + (\frac{f}{f_0})^2}} |X|.$$

Tulkintaa: Funktion $H(f) = \frac{1}{\sqrt{1 + (\frac{f}{f_0})^2}}$ graafinen esitys (alla kuva arvolla

$f_0 = 10$) tarjoaa selityksen siihen, miksi tehtävän piiriä kutsutaan *alipäästö-suodattimeksi*. Funktion $H(f)$ arvo on lähellä lukua 1 kun taajuus f on lähellä nolla, mutta f :n kasvaessa itseisarvoltaan suuremmaksi arvon $H(f)$ lähenee nollaa.

Mikäli tehtävän piiri ajatellaan laitteeksi, joka muokkaa lähtöjännitteestä x (input) tulostejännitteen (output), voidaan todeta että yhtälön $|Y| = H(f) |X|$ perusteella lähellä nollaa olevat taajuudet signaalissa x eivät vaimene paljoakaan, mutta kaukana nollassa olevat taajuudet vaimenevat paljon: $H(f)$ toimii vaimennuskertoimena. $H(f)$ onkin ideaalisen pulssifunktion reaalinen vastine, joka voidaan toteuttaa passiivisilla (eivät tarvitse ulkoista virtalähdettä) komponenteilla tässä tapauksessa, jossa signaalia edustaa jännitteen vaihtelu.

4. Signaalista $f(x)$ on saatu 1000 näytettä aikavälillä $[0, 1]$ tasaisin väliajoin, mikä merkitsee sitä, että signaalia esittää jono $(f_0, f_1, \dots, f_{999})$. Tämän signaalin diskreetti Fourier-muunnos on jono $(F_0, F_1, \dots, F_{999})$. Minkä taajuuden amplitudia tällöin edustavat F_{30} , F_{150} , F_{768} ja F_{922} ?

Mallivastaus: Taajuudet ovat 30, 150, $1000 - 768 = 232$ ja $1000 - 922 = 78$

5. Signaalista $s_{230}(x) = \sin(2\pi \cdot 230x)$ otetaan näytteitä tasavälein alkaen pisteestä $x = 0$, mikä on näytteenottotaajuuden oltava, että alkuperäinen signaali voitaisiin rekonstruoida?

Näytteitä otetaan kuitenkin taajuudella 120. Etsi taajuuden 230 alittavat sini-funktiot jotka tällöin antavat samat näytteet kuin $s_{230}(x)$.

Mallivastaus: Näytteenottotaajuuden on oltava enemmän kuin $2 \cdot 230 = 460$.

Jos näytteenottotaajuus on 120, näytteitä otetaan pisteissä $\frac{n}{120}$, missä $n \in \mathbb{Z}$ ja

$$d_n = \sin(2\pi \cdot 230 \cdot \frac{n}{120}) = \sin(2\pi(230 \cdot \frac{n}{120} - mn)) = \sin(2\pi(230 - 120m) \frac{n}{120}).$$

Arvo $m = 1$ tuottaa taajuuden 110.

6. *Neoconocephalus robustus* -lajin hepokatti tuottaa 6,6 kHz taajuisen, yli kilometrin päähän kuuluvan äänen. *Nikon Coolpix 5200* -kameran mikrofoni ei silti taltioi sen ääntä edes lähietäisyydeltä. Mitä voidaan tällöin päätellä taajuudesta, jolla mikrofoni taltioi ääninäytteitä?

Mallivastaus: Taltiointitaajuus on pienempi kuin $2 \cdot 6,6 \text{ kHz} = 13,2 \text{ kHz}$.

7. Etsi 2×2 -matriisi U , joka toteuttaa 2-pituisten jonojen diskreetin Fourier-muunnoksen:

$$\begin{pmatrix} F_0 \\ F_1 \end{pmatrix} = U \begin{pmatrix} f_0 \\ f_1 \end{pmatrix}.$$

Mikä on U :n käänteismatriisi? Ohje: Määritä ensin muunnos luonnollisen kannan vektoreille $(1, 0)^T$ ja $(0, 1)^T$.

Mallivastaus: Jos $(F_0, F_1) = \text{DFT}(f_0, f_1)$, on

$$F_0 = \frac{1}{\sqrt{2}} \sum_{k=0}^1 f_k e^{-\frac{2\pi i k \cdot 0}{2}} = \frac{1}{\sqrt{2}}(f_0 + f_1)$$

ja

$$F_1 = \frac{1}{\sqrt{2}} \sum_{k=0}^1 f_k e^{-\frac{2\pi i k \cdot 1}{2}} = \frac{1}{\sqrt{2}}(f_0 - f_1)$$

mistä voidaan laskea $\text{DFT}(1, 0) = \frac{1}{\sqrt{2}}(1, 1)$ sekä $\text{DFT}(0, 1) = \frac{1}{\sqrt{2}}(1, -1)$. Näin ollen

$$U = \frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix}.$$

Tästä voidaan määrittää $U^{-1} = U$.

8. Olkoon $(F_0, F_1, \dots, F_{N-1}) = \text{DFT}(f_0, f_1, \dots, f_{N-1})$ ja $(G_0, G_1, \dots, G_{N-1}) = \text{DFT}(g_0, g_1, \dots, g_{N-1})$. Sijoita summaan

$$\sum_{r=0}^{N-1} G_r F_{l-r}$$

lauseke F_{l-r} :lle, vaihda summausjärjestys ja sievennä mahdollisimman pitkälle. Tulkitse näin saatu yhtälö vertaamalla sitä Fourier-muunnosten konvoluutioon.

Mallivastaus:

$$\begin{aligned}
 \frac{1}{\sqrt{N}} \sum_{r=0}^{N-1} G_r F_{l-r} &= \frac{1}{\sqrt{N}} \sum_{r=0}^{N-1} G_r \frac{1}{\sqrt{N}} \sum_{k=0}^{N-1} f_k e^{-\frac{2\pi i k(l-r)}{N}} \\
 &= \frac{1}{\sqrt{N}} \sum_{k=0}^{N-1} \sum_{r=0}^{N-1} G_r \frac{1}{\sqrt{N}} f_k e^{-\frac{2\pi i k l}{N}} e^{\frac{2\pi i k r}{N}} \\
 &= \frac{1}{\sqrt{N}} \sum_{k=0}^{N-1} f_k e^{-\frac{2\pi i k l}{N}} \underbrace{\frac{1}{\sqrt{N}} \sum_{r=0}^{N-1} G_r e^{\frac{2\pi i k r}{N}}}_{g_k} = \frac{1}{\sqrt{N}} \sum_{k=0}^{N-1} f_k g_k e^{-\frac{2\pi i k l}{N}}.
 \end{aligned}$$

Viimeisin lauseke on tulojonon $(f_0 g_0, f_1 g_1, \dots, f_{N-1} g_{N-1})$ diskreetin Fourier-muunnoksen l :s alkio. Saatu kaava on siis diskreettien Fourier-muunnosten konvoluutio.

9. Laske jonon $(4, 0, 4, 1)$ diskreetti Fourier-muunnos käyttämällä FFT-algoritmia.

Mallivastaus: Lasketaan ensin FFT(4, 4) ja FFT(0, 1). Ensimmäistä varten todetaan, että FFT(4) = (4), joten

$$\text{FFT}(4, 4) = \frac{1}{\sqrt{2}}(4 + e^{-\frac{2\pi i \cdot 0}{2}} \cdot 4, 4 + e^{-\frac{2\pi i \cdot 1}{2}} \cdot 4) = \frac{1}{\sqrt{2}}(8, 0).$$

Samoin FFT(0) = (0) ja FFT(1) = (1), joten

$$\text{FFT}(0, 1) = \frac{1}{\sqrt{2}}(0 + e^{-\frac{2\pi i \cdot 0}{2}} \cdot 1, 0 + e^{-\frac{2\pi i \cdot 1}{2}} \cdot 1) = \frac{1}{\sqrt{2}}(1, -1).$$

Täten

$$\begin{aligned}
 &\text{FFT}(4, 0, 4, 1) \\
 &= \frac{1}{2}(8 + e^{-\frac{2\pi i \cdot 0}{4}} \cdot 1, 0 + e^{-\frac{2\pi i \cdot 1}{4}} \cdot (-1), 8 + e^{-\frac{2\pi i \cdot 2}{4}} \cdot 1, 0 + e^{-\frac{2\pi i \cdot 3}{4}} \cdot (-1)) \\
 &= \frac{1}{2}(8 + 1, i, 8 - 1, -i) = \frac{1}{2}(9, i, 7, -i).
 \end{aligned}$$